

РОЗВИТОК МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У статті проведений аналіз інвестиційної діяльності у виробничому секторі національної економіки та її державного регулювання. Встановлено, що ефективність регуляторної діяльності визначається вибором їх оптимальних форм та методів.

In the article the analysis of investment activity is conducted in the production sector of national economy and its state adjusting. It is set that efficiency of regulator activity is determined by the choice of their optimum forms and methods.

Ключові слова: інвестування, методи, населення, національна економіка, суб'єкт підприємництва, форми державного регулювання.

ВСТУП

Державному регулюванню інвестиційної діяльності властиві певні форми та методи. Обґрунтування необхідних форм та застосування правильних методів державного регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва, у випадку їх успішної реалізації, повинні забезпечити приплив інвестицій у галузь і, як наслідок, — динамічний розвиток економіки.

Існує чимало наукових публікацій, в яких розглядається проблема необхідності та ефективності державного регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Кожен з авторів пропонує своє розуміння та класифікацію форм і методів державного регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження іноземних інвестицій, механізму державного регулювання (об'єктів, суб'єктів, форм, методів, принципів тощо), а також проблема необхідності та ефективності державного регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання висвітлені в працях

таких науковців, як Воротін В.Є., Гриньова В.М., Залога З.М., Коюда В.О., Коюда О.П., Крупка М.І., Лепейко Т.І., Мельник А.Ф., Михасюк І.Р., Стеченко Д.М., Чистов С.М. Однак, на сьогоднішній день система недержавного гарантування іноземного інвестування є недостатньо розвиненою.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити сутність понять "форма" та "метод" у сфері іноземного інвестування, визначити серед них первинне поняття для уточнення класифікації форм та методів державного регулювання іноземного інвестування.

РЕЗУЛЬТАТ

Головною метою державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні є забезпечення залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку галузі із збереженням її економічної безпеки. Досягнення цієї мети відбуватиметься лише за правильного застосування форм та методів державного регулювання інвестування для кожного підприємства галузі та кожного виду інвестицій окремо.

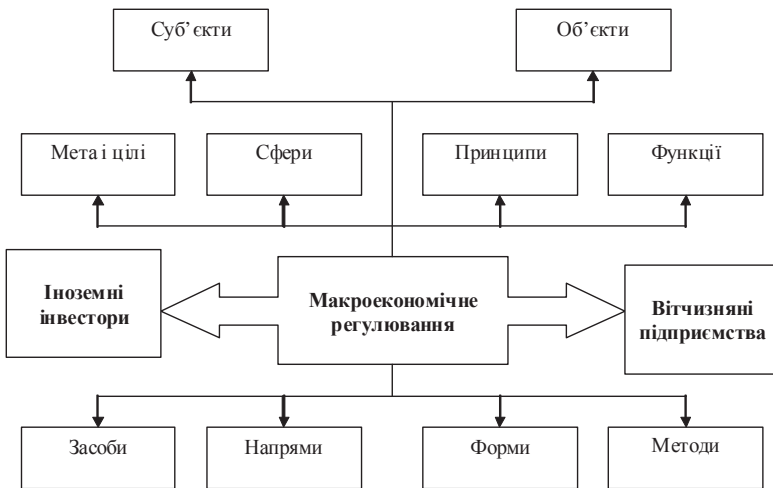

Рис. 1. Основні елементи механізму макроекономічного регулювання іноземного інвестування в Україні

Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності описується багатьма науковцями [2, с. 224; 4, с. 13—33; 12, с. 242]. Аналіз цих праць дає змогу визначити основні елементи не лише механізму державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні загалом, але й іноземного інвестування в певній галузі економіки (рис. 1).

Об'єктами державного регулювання іноземного інвестування є регіони, в яких здійснюється реалізація інвестиційних проектів. Суб'єктами державного регулювання іноземного інвестування є виконавці, виразники певних господарських інтересів. Сюди відносяться іноземні інвестори, вітчизняні підприємці, наймані працівники підприємства, в які вкладаються інвестиції, тощо, тобто ті, хто приймає участь у інвестиційному процесі [12].

Метою державного регулювання іноземного інвестування є створення відповідних правових та соціально-економічних умов для залучення значного обсягу іноземних інвестицій, через недостатність власного вітчизняного капіталу, для подальшого ефективного розвитку цієї галузі і, як наслідок, підвищення добробуту і життєвого рівня населення.

Цілі — це конкретний очікуваний стан організації чи розвитку галузі загалом [11, с. 69]. Досягнення цілей на кожному етапі здійснення іноземного інвестування веде до досягнення кінцевої мети. Цілі державного регулювання іноземного інвестування в процесі розвитку галузевої економіки змінюються, але головними з них можна назвати такі: економічне зростання країни; повна зайнятість; економічна свобода та забезпе-

ченість; справедливий розподіл доходів тощо [5, с. 479].

Одним з основних завдань державного регулювання іноземного інвестування є визначення пріоритетних сфер цього інвестування. Основні принципи державного регулювання економіки досить добре досліджені та описані вченими у [5, с. 480—481; 9, с. 82—85]. Окремі з цих принципів характерні для державного регулювання іноземного інвестування (табл. 1).

Державне регулювання іноземного інвестування включає три основні функції: правову, соціальну і економічну. Правова передбачає створення необхідної законодавчої бази та судової системи в країні. Соціальна

передбачає забезпечення прав і свобод людини шляхом створення відповідних умов (розвиток демографічної політики, освіти тощо). Економічна функція складається із забезпечення економічного розвитку галузі й країни загалом, захисту конкуренції, регулювання монополій тощо [4, с. 8—12; 9, с. 87—90].

Державне регулювання економіки здійснюється державними та місцевими органами влади за допомогою відповідних засобів [9, с. 122; 12, с. 31]. Щодо сфери іноземного інвестування можна виділити такі засоби: податки та податкові пільги; державні асигнування і дотації; регулювання цін; державні програми; мито; квоти і ліцензії, підтримка галузевої науки тощо.

Основними напрямками державного регулювання в сфері іноземного інвестування є: податкове, бюджетне, кредитне регулювання, регулювання фондового ринку, амортизаційної політики, експертиза інвестиційних проектів, забезпечення захисту інвестицій тощо.

Дещо більшої уваги і глибшого дослідження потребують форми та методи державного регулювання інвестиційної діяльності, оскільки вони, на нашу думку, є основними елементами механізму державного регулювання інвестиційної діяльності. У дослідженнях багатьох авторів форми і методи переплітаються одні з одними, немає їх чіткого визначення і розмежування. Отже, виникає необхідність з'ясування, що являють собою форми і методи, та визначення первинного з цих двох понять.

Форма (від лат. *Forma* — зовнішність, устрій) в економічному дослідженні — це спосіб

Таблиця 1. Принципи державного регулювання іноземного інвестування

№	Принципи	Зміст принципів
1.	Ефективності	Передбачає досягнення кінцевого економічного ефекту. Не допускає утворення монополій іноземними інвесторами.
2.	Заохочення	Передбачає спрощену реєстрацію підприємств, пільгове оподаткування, забезпечення захисту іноземних інвестицій тощо.
3.	Стабільності	Передбачає вплив на рівень безробіття, виробництва, зайнятості та інфляції через фінансову, податкову, митну та іншу політику.
4.	Поступовості	Передбачає врахування фактора часу при здійсненні державного регулювання.
5.	Оперативності	Передбачає застосування необхідних засобів у потрібний момент.
6.	Єдності стратегічного і поточного державного регулювання	Ці дві складові повинні бути взаємопов'язані і діяти систематично для досягнення поставленої мети.
7.	Фінансової збалансованості	Передбачає регулювання фінансових потоків (грошей, цінних паперів тощо).
8.	Партнерства	Передбачає співробітництво державних та місцевих органів влади при вирішенні проблем іноземного інвестування.
9.	Взаємоузгодженості	Передбачає поєднання державних, регіональних та місцевих інтересів.

існування предмета, внутрішня організація економічної системи, спосіб зв'язку між підсистемами та елементами підсистем, це структура, зовнішня організація економічної системи [6, с. 840—841]. Будь-який предмет, будь-яке явище в природі та суспільстві має свою форму.

Методом державного регулювання саме в інвестиційній сфері є "юридично виражений спосіб впливу органів управління на об'єкт управління, суспільні відносини, що виникають у процесі державного управління інвестиційною діяльністю" [10, с. 18]. Отже, беручи до уваги відсутність чітких визначень форм і методів державного регулювання інвестиційної діяльності, на нашу думку, форма державного регулювання інвестування — це спосіб існування чи внутрішня організація реалізації інвестицій у певній сфері (галузі). Існування форми забезпечують і регулюють певні методи. Методами регулювання інвестиційної діяльності є свідомий вплив держави на інвестиційний процес та його учасників з метою спрямування інвестиційної діяльності в необхідному державі напрямі для отримання бажаних результатів.

Форма — це ширше поняття, ніж метод. Форма включає в себе певну сукупність різних методів і не має практичного застосування за відсутності методів. Наприклад, в інвестиційній діяльності однією з форм є залучення та захист інвестицій, а відповідними методами — реалізація необхідних дій за допомогою певних важелів для забезпечення існування даної форми. Тобто теоретично форма існувати сама по собі може, а практично її існування забезпечується наявністю ефективних методів регулювання.

З цього можна зробити висновок, що форма і метод пов'язані між собою й окремо існувати практично вони не можуть. Методи активно впливають на форму, зумовлюючи її розвиток або гальмуючи його. Наприклад, встановлення деяких податкових пільг у вільних економічних зонах викликає зростання обсягу інвестицій на цих територіях, а скасування пільг різко зменшить їх обсяг.

Нові форми державного регулювання інвестиційної діяльності можуть реалізовуватись за допомогою вже існуючих методів регулюван-

ня, змінюючи їх, пристосовуючи до нових умов, або викликають появу нових методів. Один і той же метод може застосовуватись по відношенню до різних форм. Це говорить про те, що, хоча форми і методи тісно пов'язані між собою, між ними деколи виникають протиріччя, які вимагають змін.

При взаємодії методів і форм динамічнішим, схильним до змін є метод, а форма є стійкішою (хоча деякі її елементи та важелі змінюються досить часто), тому форма визначає метод, а метод, в свою чергу, активно впливає на форму.

Воротін В.Є. [2, с. 256] наводить широкий спектр форм, крім загальноновизначених Законом України "Про інвестиційну діяльність" [7, с. 12]. Він пропонує ще ряд нових, які стосуються планування та прогнозування економічного розвитку країни, створення системи соціального захисту, реалізації національних і цільових комплексних програм та як окрему форму виділяє управління господарською діяльністю державних підприємств.

Мало авторів звертають увагу на таку форму державного регулювання як участь іноземних інвесторів у приватизації. У нашій країні приватизація державного майна почалась тоді, коли основні грошові заощадження людей були поглинуті інфляцією, а політична нестабільність відлякувала іноземних і вітчизняних інвесторів; підприємства не отримали інвестицій, у них з'явилося лише багато дрібних акціонерів, які не могли впливати на управління підприємством. Необхідно також відмітити, що приватизація вітчизняних підприємств іноземцями (юридичними чи фізичними особами) сприяє не лише збере-

женню робочих місць, але й залученню інвестицій на інноваційну діяльність. Досить часто в договорах купівлі-продажу підприємств присутня дана вимога. Це забезпечує надходження коштів не лише державі (за рахунок купівлі акцій державного підприємства), але й самому підприємству. Але тут знову ж таки проявляється недосконалість українського законодавства: інвестиції, які надходять таким чином підприємству, вважаються фінансовою допомогою [8], тобто вони включаються у валовий дохід, а тому із суми інвестицій сплачується податок. У свою чергу інвестор суму інвестицій не включає у валові витрати, тобто також сплачує податок з цієї суми. Від цього виграє лише держава. Але все-таки хотілося б зазначити, що прискорення приватизації дасть змогу суттєво активізувати інвестиційну діяльність. Опираючись на світовий досвід, можна сказати, що чим більше в країні приватизованих підприємств, тим краще іноземні інвестори вкладають кошти в інвестиційні проекти. Наприклад, в економіку Польщі, Чехії і Румунії, які досягли значних успіхів у приватизації, іноземні інвестори вклали на початку 1990-х років приблизно 9 млрд дол. США [1, с. 336]. Активізувати участь інвесторів у приватизації можна збільшивши проведення інвестиційних конкурсів, створивши вигідні умови оподаткування тощо.

Свій розподіл форм запропонував Осецький В.А. [12, с. 136]. Він розглядає форми державного регулювання як способи системного застосування конкретних методів стосовно інвестиційної сфери і ділить їх на дві групи:

1) форми стратегічного регулювання інвестиційної активності (економічне програмування, інноваційна, фінансова, податкова, бюджетна політика, залучення іноземних інвестицій тощо);

2) форми тактичного регулювання інвестиційної активності (короткострокове стимулювання підвищення норми прибутку, зростання обсягів виробництва і зайнятості в поточному періоді тощо).

На сьогоднішній день в Україні існує велика кількість перешкод для залучення іноземних інвестицій, серед яких: нестабільна правова система, корупція, мінливість економічного та політичного середовища, завищені податкові ставки, труднощі у спілкуванні з урядом та приватизаційними органами, проблеми виходу на зовнішні ринки тощо. Враховуючи зацікавленість України в залученні іноземних інвестицій, для стабілізації і подальшого роз-

витку галузі, важливим постає питання захисту капіталовкладень для успішної реалізації інвестиційних проектів. Розвиток ринкових відносин та поява нових форм підприємництва в умовах підвищеного ризику визначають зростання привабливості страхування, гарантування та застави, які можуть забезпечити захист майнових інтересів суб'єктів господарювання у сфері інвестування грошових чи інших ресурсів у виробництво з метою одержання доходу в майбутньому. Проблема співвідношення ризику та прибутку найбільше хвилює іноземного інвестора. Саме за допомогою надання гарантій та страхового захисту забезпечується реалізація інвестиційного проекту в повному обсязі на всіх стадіях його впровадження. Варто тільки виникнути одному серйозному випадку, в результаті якого інвестори можуть втратити значні суми коштів, вкладені в українську економіку, і проблема подальшого залучення іноземних інвестицій стане фатальною.

Реалізація форм державного регулювання іноземного інвестування забезпечується за допомогою методів. При виборі методів державного регулювання інвестиційної діяльності слід чітко розуміти і враховувати інтереси всіх учасників інвестування. Обраний метод повинен узгоджувати всі ці інтереси, але ні в якому разі не протиставляти їх один одному.

Методи державного регулювання інвестиційної діяльності досить детально досліджені та описані вітчизняними і зарубіжними науковцями. Розмежування методів значною мірою відповідає їх класифікації. Основну увагу автори приділяють такій ознаці класифікації методів інвестиційного регулювання, як методи за засобами впливу.

За суб'єктами впливу методи поділяються на державні і ринкові. Тут слід зазначити, що світовий досвід довів неефективність застосування окремо ринкових або окремо державних методів регулювання: виникають величезні державні чи приватні монополії, які починають диктувати свої умови на ринку. Застосування лише ринкового регулювання часто призводить до глибоких диспропорцій макроекономічного та інвестиційного характеру, тому державне регулювання має бути направлене на стримування і коригування таких негативних тенденцій. Необхідно, щоб стимули ринкового регулювання оптимально доповнювались важелями державного впливу. Держава не повинна блокувати дію ринкових економічних законів, а лише регулювати їх.

За часом дії методи поділяють на коротко- та довгострокові. На початку становлення України як самостійної держави вся увага була направлена на розроблення та реалізацію короткострокових планів, які б приносили хоч і не великий, але швидкий прибуток. За формами впливу методи державного регулювання іноземного інвестування поділяються на прямі і непрямі.

За масштабами втручання методи регулювання бувають загальні, тобто ті, які поширюються на діяльність будь-якого підприємства в будь-якому регіоні, і часткові — ті, які стосуються лише окремих підприємств галузі в певному регіоні.

За засобами впливу методи іноземного інвестування поділяються на правові, економічні, адміністративні, інституційні та соціально-психологічні.

За характером дії методи регулювання бувають стримувальні, стимулюючі і змішані. Крім суто стимулюючих і суто стримуючих, існують і змішані методи регулювання, які поєднують у собі як заохочення, так і обмеження. Наприклад, вже згадувана кредитно-інвестиційна рестрикція, яка, по суті, являється обмежувальним методом, для деяких інвесторів може виступати як стимул — подорожчання кредитних ресурсів змушує вкладати кошти лише в найприбутковіші проекти, сприяє зростанню державних інвестицій, залученню коштів на депозити фінансово-кредитних установ.

За рівнем впливу виділяють загальнодержавні, регіональні та місцеві методи регулювання. Загальнодержавні методи іноземного інвестування регулюють діяльність підприємств, установ та організацій, незалежно від того, в якому регіоні України вони розміщені та який вид діяльності здійснюють. Наприклад, для всіх іноземних інвесторів державою встановлені однакові гарантії та визначені однакові умови страхування інвестиційних ризиків. Регіональні методи регулювання іноземного інвестування поширюються на підприємства, які розміщені в певних регіонах або спеціальних (вільних) економічних зонах, що створюються з метою залучення іноземних інвестицій, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності, впровадження нових технологій тощо. Наприклад, в окремих регіонах (вільних економічних зонах чи територіях пріоритетного розвитку) встановлено деякі податкові пільги та спрощено процедуру реєстрації підприємств з іноземними інвестиціями. Місцеві методи

регулюють інвестиційну діяльність підприємств з іноземним капіталом на місцевому рівні. Сюди можна віднести реалізацію певних програм розвитку окремого міста за допомогою залучення іноземних інвестицій із визначенням певних умов реалізації цих програм (відмінних від інших визначених загальнодержавних умов) у цьому місті.

За характером впливу методи регулювання поділяються на активні і пасивні. Пасивні методи пов'язані з інформуванням суб'єктів господарської діяльності про умови виробництва. Крім того, вони містять у собі прогнозування перспектив економічного розвитку країни та визначення рівня інвестиційної активності. Активні методи використовують дієвіші важелі державного впливу на економіку, а саме: створення сприятливих умов для діяльності приватних підприємств, участь держави у великих інвестиційних проектах, а також у створенні інфраструктурних об'єктів як основи ефективного приватного підприємництва [3, с. 35].

Між методами регулювання інвестиційної діяльності існує певний взаємозв'язок: вони всі оформлені відповідними нормативно-правовими документами, їх ефективність насамперед залежить від досконалості правових методів регулювання. Беручи до уваги все, сказане вище, можна зробити висновок, що існує широкий спектр заходів державного впливу на інвестиційну діяльність, тому, основне завдання держави полягає в тому щоб враховуючи ситуацію в країні, вибрати найефективніші з них.

Форми та методи державного регулювання іноземного інвестування пов'язані між собою. Кожна модель державної інвестиційної політики є певним поєднанням заходів і відповідних державних інститутів, що розробляють і реалізують ці заходи. Наприклад, з метою удосконалення методів державної інвестиційної політики при здійсненні фінансування державних інвестицій необхідно застосовувати механізм державних замовлень і розміщувати їх на конкурсній основі, оптимізувати структуру державних інвестицій і наданих державних гарантій, перейти до концентрації державних інвестицій для вузького кола пріоритетних програм.

Створюючи у своїй країні ринкову економіку, слід звертати увагу на досвід інших країн світу, які вже пройшли цей етап. Майже всі вони у різний час потрапляли в складні ситуації, і кожна з них шукала вихід із важкого економічного становища власним шляхом. У механізмі регулювання сучасного ринкового

господарства країн Західної Європи формується нове співвідношення між ринковими методами і державними. Чітко визначились два нові підходи у державному регулюванні інвестиційної діяльності: макрорегулювання, яке засноване на податково-бюджетній і кредитно-грошовій формах, та індустріальна політика, спрямована на структурну перебудову економіки [11, с. 36]. Також у системі державного регулювання головну роль стали відігравати питання довгострокового зростання, сприяння розвитку малого бізнесу, стимулювання науково-технічного прогресу. Все це потребує вкладення великих коштів, тому держава частково фінансує проведення науководослідних і конструкторських робіт, підготовку наукових кадрів. У Франції, наприклад, розвинена система заохочень для внутрішніх та іноземних інвестицій. Вона включає податкові пільги, режим прискореної амортизації, податкові кредити, субсидії [13, с. 30—31]. У державному регулюванні ринку США великого значення набуло програмування економіки, тобто розроблення і реалізація загальнонаціональних та регіональних програм, широко використовується система державних замовлень, через яку були створені такі галузі, як атомна, аерокосмічна промисловість [11, с. 41]. У країнах Північної Європи (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія), які у питаннях соціального забезпечення досягли більшого прогресу, ніж інші держави, основними інструментами державного регулювання є оподаткування і забезпечення здорової конкуренції, добре розвинене антимонопольне законодавство. Державна політика Данії спрямована на сприяння розвитку екологічно чистих виробництв, розроблення безвідходних технологій, виробництво устаткування для охорони навколишнього середовища, а інвестиції на охорону навколишнього середовища тут становлять близько 7,5% сукупних державних інвестицій [11, с. 45].

В Україні функціонування державного механізму регулювання інвестиційної діяльності є необхідною умовою для забезпечення ефективного розвитку економіки. Україна може застосовувати свої форми і методи впливу на інвестиційний процес, але не повинна ігнорувати зарубіжний досвід. Його потрібно вивчати і робити відповідні висновки.

ВИСНОВОК

Для реалізації вищезазначеного методи державного регулювання повинні відповідати макроекономічному стану в країні. Недоцільно

застосовувати запозичені методи без їх адаптування до умов України. Необхідно узгоджувати грошово-кредитні та бюджетно-податкові методи із завданнями інвестиційної стратегії. Держава повинна дотримуватись обраної політики протягом відповідного періоду, що підвищить впевненість і довіру суб'єктів інвестиційної діяльності, сприятиме підвищенню їх активності.

Література

1. Бабич Д.В. Державне регулювання економіки в умовах ринку. — Х.: Основа, 1997. — 407 с.
 2. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: [монографія]. — К.: В-во УАДУ, 2002. — 392 с.
 3. Государственное регулирование инвестиций / Под ред. В.П.Орешина. — М.: Наука, 2000. — 150 с.
 4. Державне регулювання економіки: [монографія]. / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. — Київ: КНЕУ, 2000. — 316 с.
 5. Економіка і організація інноваційної діяльності / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. — К.: ВД "Професіонал", 2004. — 960 с.
 6. Економічна енциклопедія. Т.3. / Відп. ред. Мочерний С.В. — Київ: Вид. центр "Академія", 2002. — 952 с.
 7. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991р. №1560-ХІІ зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
 8. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22.05.1997р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
 9. Кузьмін О.Є., Князь С.В., Тувакова Н.В., Кузнєцова А.Я. Інвестиційна та інноваційна діяльність: [монографія] / За наук. ред. проф., д-ра екон. наук О.Є. Кузьміна. — Львів: ЛБІ НБУ, 2003. — 233 с.
 10. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту. — К.: Академвидав, 2003. — 416 с.
 11. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залоза З. Державне регулювання економіки / За ред. І.Р. Михасюка. — Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. Друге вид., випр. і доповн. — К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. — 592 с.
 12. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики: [монографія] — К., 2003. — 412 с.
 13. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки. — Київ: МАУП, 2000. — 176 с.
- Стаття надійшла до редакції 16.10.2009 р.*